

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะ และทักษะสำคัญในยุคศตวรรษที่ 21 สำหรับเยาวชนไทย

Critical Thinking, Understanding and Collaboration, Creative Thinking, Media Literacy and Conducting Ethical Rules : Key Traits and Skills for Thai Youth in the 21st Century

จินตนา ต้นสุวรรณนท์¹

Chintana Tansuwannond

บทคัดย่อ

ภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอันสืบเนื่องมาจากความก้าวหน้าทางนวัตกรรมเทคโนโลยีและการสื่อสารในยุคศตวรรษที่ 21 ทำให้พลเมืองของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 จำเป็นต้องมีความพร้อมที่จะปรับตัว สามารถเผชิญกับสภาวะการเปลี่ยนแปลง และสามารถจัดการกับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งนับเป็นความท้าทายอย่างยิ่งที่จะเตรียมพัฒนาคุณภาพคนหรือการพัฒนาทุนมนุษย์ให้เข้มแข็ง และสร้างภูมิคุ้มกันให้กับพลเมืองของประเทศ โดยเฉพาะเยาวชนของชาติ ให้สามารถจัดการความเสี่ยงและปรับตัวพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศตามวิสัยทัศน์ประเทศไทย 2015 - 2020 ที่มุ่งให้เกิด “ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” ทั้งนี้ คุณลักษณะ ทักษะที่สำคัญและจำเป็นต้องปลูกฝังและพัฒนาให้เยาวชนไทยในยุคศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 1) **คิดเป็น** มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์หรือการคิดเชิงวิพากษ์ 2) **เห็นต่าง** เปิดใจกว้าง เห็นและเข้าใจความแตกต่าง โดยเคารพซึ่งกันและกัน 3) **สร้างสรรค์** มีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรม เพื่อสังคม 4) **เท่าทันสื่อ** มีความสามารถในการวิเคราะห์และใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) **ยึดถือคุณธรรม** โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

ซึ่งการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะดังกล่าวต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาที่มีบทบาทในการผลิตและพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นทุนมนุษย์ที่มีคุณภาพและคุณธรรม เพื่อขับเคลื่อนประเทศไทยสู่วิสัยทัศน์ที่วางไว้

คำสำคัญ : การคิดวิเคราะห์ญาณ เห็นต่าง การคิดสร้างสรรค์ การรู้เท่าทันสื่อ คุณธรรม

Abstract

Advances in technological innovation and communication in the 21st century have inevitably led to dynamic and rapid changes: global citizens in the 21st century need to be ready to adjust themselves to effectively solve problems in their daily lives. It is a challenge to prepare human capital development so that it becomes stronger and it is a challenge to create immunity to protect the citizens, especially the youth of the nation so that they can manage their risks, adjust themselves for a changing world in the 21st century, and move Thailand forward as per its vision : “stability, prosperit and sustaining of the country.” The key attributes and skills for cultivating and developing Thai youth in the 21st century are composed of **1) critical thinking** to be able to think and analyze and critique **2) different views** to be able to be open minded, see and understand the differences and respect each other **3) creativity** to be able to think creatively to develop innovation for a society **4) media literacy** to be able to analyze and use media effectively and **5) uphold virtue** by following a sufficient economic philosophy in every life. The developing key traits and skills are based on the cooperation of all relevant sectors, especially educational institutions which have a role to produce and develop Thai youth as quality and moral human capital in order to move Thailand forward in its vision.

Keywords : Critical thinking, Understanding and Collaboration, Creative thinking, Media literacy, Ethical rules

บทนำ

ปัญหาที่ทำลายในศตวรรษที่ 21 ปรากฏให้เห็นอยู่ในหลากหลายมิติทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ฯลฯ ทุกวันนี้ภายใต้ระบบเศรษฐกิจโลกใหม่ พลเมืองของโลกต้องปรับตัวพร้อมรับมือกับสภาวะการแข่งขันที่สูงขึ้น ต้องมีการฝึกฝน พัฒนาความรู้ ทักษะ สมรรถนะใหม่ๆ อย่างต่อเนื่องอันไม่มีที่สิ้นสุดเพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาไปอย่างรวดเร็ว โลกในยุคนี้ การศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถรับมือกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ผู้ที่มีความรู้และทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เท่านั้นจึงจะสามารถอยู่รอดได้ในโลกแห่งการแข่งขัน ทั้งนี้สมาชิกของภาคีเพื่อทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Skill) ที่ประกอบด้วย หน่วยงานบริษัทขนาดใหญ่ องค์กรทางวิชาชีพระดับประเทศ และสำนักงานด้านการศึกษารัฐในสหรัฐอเมริกา ต่างเล็งเห็นความจำเป็นที่พลเมืองต้องมีทักษะที่เป็นประโยชน์ตอบสนองความต้องการของสังคมอย่างแท้จริงเพื่อให้มีศักยภาพที่จะแข่งขันในตลาดงานระดับโลก โดยนำเสนอกรอบความคิดที่ว่า พลเมืองในศตวรรษที่ 21 นอกจากการมีความรู้ในวิชาแกน และความรู้ในประเด็นที่ให้ความสนใจในศตวรรษที่ 21 แล้ว ยังจำเป็นต้องมีทักษะดังนี้ คือ 1) ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ได้แก่ การคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม การคิดวิจารณ์ญาณและการแก้ปัญหา การสื่อสารและการทำงานร่วมกัน 2) ทักษะทางสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ได้แก่ การรู้เท่าทันข่าวสาร การรู้เท่าทันสื่อ การรู้เท่าทันเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร และ 3) ทักษะชีวิตและทักษะอาชีพ เช่น ความคิดริเริ่มและการชี้นำตนเอง ความยืดหยุ่นและความสามารถในการปรับตัว ทักษะทางสังคมและการเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม ความเป็นผู้นำและความรับผิดชอบ เป็นต้น (The Partnership for 21st Century Skill, 2008)

โลกในศตวรรษที่ 21 มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรง เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการสื่อสาร จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนผ่านจากสังคมอุตสาหกรรมเป็นสังคมสารสนเทศ (Information Society) สังคมความรู้

(Knowledge Society) หรือเป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Society and Economy) ที่ขับเคลื่อนด้วยข้อมูล ความรู้และนวัตกรรม โลกในยุคนี้มีการแข่งขัน การผลิตและพัฒนานวัตกรรมอย่างต่อเนื่อง ไม่หยุดนิ่ง เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและตอบสนอง ความต้องการของสังคม ซึ่งหากพลเมืองของประเทศมีทักษะการคิดสร้างสรรค์จะสามารถ สร้างนวัตกรรมที่เอื้ออำนวยความสะดวกและนำพาประเทศไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ดังนั้น หนึ่งในทักษะที่สำคัญและจำเป็นในยุคศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะการคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ จากการที่พลเมืองในศตวรรษที่ 21 ใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร สื่อใหม่เกิดขึ้นมากมายและนับวันจะมีอิทธิพลและบทบาท ต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้คนในสังคม โดยเฉพาะในกลุ่มของเด็กและเยาวชน ในยุคใหม่นี้ ยูเนสโกสนับสนุนการรู้เท่าทันสื่อและข่าวสาร โดยเห็นว่าเป็นศักยภาพที่จำเป็น สำหรับการดำเนินชีวิตและทำงานในทุกวันนี้ (Unesco, 2012) และจากการที่โลกในยุค ศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการสื่อสารได้พัฒนาไปมาก ข้อมูลข่าวสาร ที่เข้ามาในแต่ละวันมีมากมายท่วมท้น ทั้งที่เป็นเรื่องจริง และปรุงแต่งขึ้น การมีทักษะ การคิดวิจารณ์ญาณจึงเป็นทักษะที่สำคัญและจำเป็น นอกจากนี้ทักษะดังกล่าวข้างต้น วิจารณ์ พานิช (2555) ยังได้กล่าวถึงคุณลักษณะพลเมืองที่พึงปรารถนาในโลกศตวรรษ ที่ 21 คือ รู้จักคิด รักการเรียนรู้ มีสำนึกพลเมือง กล้าหาญทางจริยธรรม มีความสามารถในการแก้ปัญหา ปรับตัว สื่อสารและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพตลอดชีวิต

สำหรับประเทศไทย การพัฒนาประเทศตั้งแต่อดีต ปัจจุบันและแนวโน้มในอนาคต ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต (สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล, 2558) แม้การเปลี่ยนแปลงจากโลกภายนอกจะเป็นภัยคุกคาม แต่หากพลเมืองของประเทศ มีการเตรียมความพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนผ่านนั้นย่อม ไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคมตามมา ภารกิจสำคัญของสถาบันการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21 จึงมีบทบาทสำคัญในการเตรียมความพร้อมเยาวชนของชาติให้มีทักษะและคุณลักษณะ ที่พึงประสงค์ตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานที่ต้องการสร้างแรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ควบคู่กับให้ความสำคัญกับการปลูกฝัง “ทักษะ” (Skills) ที่จำเป็น ในศตวรรษที่ 21 เช่น ทักษะการคิดขั้นสูง ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะชีวิตและ การทำงาน ทักษะด้านสารสนเทศและการสื่อสาร สามารถปรับตัวและเผชิญการเปลี่ยนแปลง

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะที่สำคัญ

ต่างๆ ได้ รวมทั้งต้องมุ่งเน้นการพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์อย่างรอบด้านและสมดุล ต้องมีการพัฒนาด้านสติปัญญา รวมทั้งสร้างคนดีมีคุณธรรม ทั้งนี้ แนวทางหนึ่งที่จะสร้างภูมิคุ้มกันและเตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ คือ การสร้างคุณภาพคนหรือพัฒนาทุนมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์ในโลกศตวรรษที่ 21 โดยเริ่มตั้งแต่เด็กและเยาวชนซึ่งเป็นอนาคตสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไทยในวันข้างหน้า

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมข้อมูลและสรุปให้เห็นถึงทักษะและคุณลักษณะที่จำเป็น ต้องมุ่งปลูกฝังและพัฒนาให้เยาวชนไทยได้มีคุณลักษณะและทักษะที่พึงประสงค์ ในยุคศตวรรษที่ 21 อันประกอบด้วย 1) **คิดเป็น** มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ ญาณหรือการคิดเชิงวิพากษ์ 2) **เห็นต่าง** เปิดใจกว้าง เห็นและเข้าใจความแตกต่างโดยเคารพซึ่งกันและกัน 3) **สร้างสรรค์** มีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสังคม 4) **เท่าทันสื่อ** มีความสามารถในการวิเคราะห์และใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) **ยึดถือคุณธรรม** โดยนำเสนอให้เห็นถึงแนวคิด ความสำคัญ แนวทางการเสริมสร้างและพัฒนาทักษะและคุณลักษณะทั้ง 5 ประการ โดยเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องกับยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นที่ต้องพัฒนาทักษะและคุณลักษณะดังกล่าว ดังมีรายละเอียดตามที่น่าเสนอต่อไปนี้

1. “คิดเป็น” ได้แก่ การมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์หรือการคิดเชิงวิพากษ์

โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคสังคมความรู้ ปริมาณข้อมูลข่าวสารมีมากมายท่วมทับ และการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลเป็นไปอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่องและตลอดเวลา ในยุคนี้การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร ความรู้ สามารถทำได้ง่ายดายเป็นเวลาอันรวดเร็ว ข้อมูลข่าวสารที่เข้ามาในแต่ละวันผ่านสื่อประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหนังสือพิมพ์ วิทยุ โทรทัศน์ หรือ สื่อใหม่ในโลกออนไลน์ล้วนเป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความคิด เจตคติและพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งจำเป็นต้องกลั่นกรองให้ดี เพราะสื่อบางประเภทก็มีวัตถุประสงค์ในทางมิชอบ มุ่งหวังผลประโยชน์ทางธุรกิจหรือกลุ่มผลประโยชน์ของตนจนละเลยผลกระทบทางลบที่มีต่อสังคม ดังนั้น การบริโภคข่าวสารจึงจำเป็นต้องมีการกลั่นกรอง ไตร่ตรอง มีวิจารณ์ญาณในการพิจารณา

ข้อมูลข่าวสารอย่างรอบคอบและรอบด้าน สามารถตัดสินใจบนพื้นฐานของการใช้เหตุผล

การคิดวิจารณ์ญาณ หรือ การคิดเชิงวิพากษ์ (Critical Thinking) หมายถึง การคิดที่มีการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบเกี่ยวกับข้อมูล เหตุการณ์ ปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นการคิดอย่างมีเหตุผลที่อาศัยหลักฐานข้อมูลในการวิเคราะห์ ประเมินข้อโต้แย้งต่างๆ และเป็นการคิดที่มุ่งตัดสินว่า สิ่งใดควรเชื่อ สิ่งใดควรทำ การคิดวิจารณ์ญาณจะช่วยให้การตัดสินใจในสถานการณ์ต่างๆ เป็นไปอย่างถูกต้องและนำไปสู่ข้อสรุปที่สมเหตุสมผล การคิดวิจารณ์ญาณเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินสารสนเทศและเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในโลกยุคข้อมูลข่าวสารเช่นในยุคปัจจุบัน เด็กและเยาวชนจำเป็นต้องใช้ทักษะการคิดในการกลั่นกรองข้อมูลอย่างมีวิจารณ์ญาณหรือต้องอาศัยการคิดวิจารณ์ญาณในการพิจารณาตัดสิน ประเมินข้อมูลที่รับมา การคิดวิจารณ์ญาณเป็นรูปแบบหนึ่งของการคิดในระดับสูงที่อยู่บนพื้นฐานของหลักการและเหตุผล เป็นทักษะการคิดที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตในยุคปัจจุบัน

บุคคลที่มีการคิดวิจารณ์ญาณจะมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ตามหลักเหตุผล ซึ่งทักษะการวิเคราะห์มีความสำคัญต่อการประเมินในการตัดสินใจอย่างรอบคอบว่าเรื่องใดควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อ สิ่งใดควรทำหรือไม่ควรทำ นอกจากนี้ บุคคลที่มีความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณจะเป็นผู้ที่ใฝ่รู้ มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาข้อมูลและความรู้อยู่เสมอ เป็นผู้ที่ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ แต่รู้จักที่จะตั้งข้อสงสัย โดยก่อนที่จะตัดสินใจใดๆ ต้องมีข้อมูลหลักฐานที่เพียงพอ นอกจากนั้นแล้ว บุคคลที่มีความสามารถในการคิดวิจารณ์ญาณจะเป็นผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดความคิดเห็นของตนเป็นศูนย์กลาง ไม่ใช้ข้อดีหรืออารมณ์ของตนมาตัดสิน (สุคนธ์ สินธพานนท์ และคณะ, 2551; Boss, 2015)

การคิดวิจารณ์ญาณเป็นความสามารถทางสมองที่สามารถเรียนรู้ ผึกฝน และพัฒนาได้โดยใช้กระบวนการศึกษาในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การใช้กระบวนการกลุ่ม การใช้กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่มโดยอาศัยการสื่อสาร อภิปรายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อให้ได้ฝึกคิดร่วมกับผู้อื่นและเรียนรู้กระบวนการคิดของคนอื่นไปในขณะเดียวกัน โดยต้องให้เวลาในการคิดอย่างเพียงพอและเหมาะสมในแต่ละโจทย์ปัญหา (Cooper, 1995; Ennis, 2002; ไพพหุรีย์ สินลารัตน์ และคณะ, 2558) และนอกจากกิจกรรมดังกล่าวแล้ว วิธีการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมการคิดวิจารณ์ญาณที่ได้รับการยอมรับ ได้แก่

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะสำคัญ

การระดมสมอง การใช้สถานการณ์จำลอง การใช้บทบาทสมมติ การฝึกการคิดและการอภิปรายร่วมกัน การสรุปและประเมินผล การตั้งประเด็นคำถามและการใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันสร้างความเข้าใจกับสถานการณ์ต่างๆ (อัจฉราพร ศรีภูษณาพรธณ และณัฐวรรณ สุวรรณ, 2546) ตลอดจนฝึกให้รู้จักเข้าถึงแหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ โดยเปิดรับข้อมูลอย่างหลากหลาย รู้จักสังเกตอย่างรอบคอบ และนำมาเปรียบเทียบพิจารณาระดับความน่าเชื่อถือของแหล่งที่มาอื่นๆ

การคิดวิจารณ์ถูกเน้นเป็นทักษะการคิดที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องพัฒนาให้กับเด็กและเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21 โดยสถาบันหลักที่สำคัญในการสอนให้คิดเป็น แก้ปัญหา นับเป็นหน้าที่หลักของสถาบันการศึกษาที่จะต้องเสริมสร้างและพัฒนาทักษะดังกล่าวผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ฝึกให้ผู้เรียนรู้จักคิด รักที่จะเรียนรู้ แสวงหาข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจอย่างมีหลักการและเหตุผล โดยผู้สอนต้องจัดประสบการณ์เรียนรู้ คัดเลือกโจทย์ปัญหาที่ทำทนายให้ผู้เรียนให้ฝึกคิดวิเคราะห์เป็นรายบุคคล ฝึกคิดในกลุ่มย่อย และกลุ่มใหญ่ ตามลำดับ ทั้งนี้ การมุ่งเน้นสอนให้เด็กและเยาวชนคิดวิเคราะห์เป็น ต้องควบคู่กับการสอนให้คิดดีและเป็นคนดีด้วย มิใช่มุ่งเน้นเพียงแค่สร้างคนเก่งที่ใช้ความรู้ไปในทางมิชอบ เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน แต่สร้างความเสียหายมากมายให้กับส่วนรวมตามมา

2. “เห็นต่าง” ได้แก่ การเปิดใจกว้าง เห็นและเข้าใจความแตกต่างโดยเคารพซึ่งกันและกัน

การดำเนินชีวิตท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความเชื่อในโลกยุคศตวรรษที่ 21 ปัญหาความขัดแย้งเป็นสิ่งที่พบเห็นโดยทั่วไปทั้งในระดับครอบครัว ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ในโลกของการเรียนรู้และการทำงาน ไม่ว่าจะเรียนในสถาบันการศึกษาระดับใดก็ตาม ความขัดแย้งแตกต่างทางความคิดก็มีปรากฏอยู่ให้เห็นอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงได้และเมื่อไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงความขัดแย้งได้ เยาวชนไทยจำเป็นต้องเรียนรู้ที่จะยอมรับ ปรับเจตคติที่มีต่อความขัดแย้ง เปลี่ยนมุมมองทางความคิด เรียนรู้ที่จะจัดการความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ด้วยการเปิดใจกว้าง เห็นและเข้าใจความแตกต่างโดยเคารพซึ่งกันและกัน

เห็นต่างอย่างเข้าใจและสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ (understanding and collaboration) เป็นคุณลักษณะหนึ่งที่สำคัญในท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในสังคมประชาธิปไตยซึ่งมีความเป็นพหุวัฒนธรรม มีความแตกต่างหลากหลายทางความคิด ความเชื่อ

การเห็นต่างเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นได้โดยทั่วไป ทั้งในระดับครอบครัว องค์กรที่ทำงาน ชุมชน สังคม ประเทศชาติ การเห็นต่างเป็นเรื่องปกติธรรมดาที่พบได้ในทุกที่ ซึ่งการเห็นต่าง หากเปิดใจกว้างยอมรับความคิดเห็นซึ่งกันและกันโดยคำนึงถึงเหตุผลที่ชอบธรรมก็ไม่ทำให้เกิดความขัดแย้ง แต่ทุกวันนี้ที่เกิดความขัดแย้งแบ่งพวก แบ่งกลุ่ม เป็นเพราะต่างฝ่ายต่างมุ่งแต่ต้องการเอาชนะ โดยยึดประโยชน์ของตนหรือพวกพ้องเป็นที่ตั้ง และมองฝ่ายตรงข้ามเป็นศัตรูคู่ขัดแย้งที่จะต้องเอาชนะให้ได้

บุคคลที่มีคุณลักษณะเห็นต่างอย่างเข้าใจและสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ จะเป็นผู้ที่เปิดใจกว้างรับฟังความคิด มุมมองและเจตคติที่แตกต่าง มีความประนีประนอม เห็นคุณค่าของความแตกต่างหลากหลาย เคารพความเห็นที่แตกต่างกัน เชื่อว่าความหลากหลาย เป็นสิ่งที่ดีและโลกจะน่าอยู่ขึ้นหากเยาวชนไทยรู้จักเคารพซึ่งกันและกัน ยอมรับเสียส่วนใหญ่ และรับฟังเสียงข้างน้อย รวมทั้งสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และ อธิป จิตตฤกษ์, 2554; วิโรจน์ สารรัตน์, 2556) ซึ่งในการพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าว จำเป็นที่จะต้องเริ่มจากการปรับเจตคติและมีมุมมองต่อความขัดแย้งในทัศนะใหม่ที่ต้องยอมรับว่า ความขัดแย้งไม่ได้ก่อให้เกิดผลในทางลบเสมอไป ในทางกลับกัน ผลทางบวกของความขัดแย้งก็สามารถสร้างสรรค์ความคิด นวัตกรรม สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นในสังคม นำสู่การเปลี่ยนแปลงในเชิงสร้างสรรค์ ทำให้สังคมดีขึ้น พัฒนาขึ้น ความขัดแย้งนับเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาและการขับเคลื่อนสู่สิ่งที่ดีกว่า การเห็นต่างไม่ได้นำสู่ความแตกแยก การเห็นต่างมิได้ แต่ต้องบริหารจัดการไม่ให้เป็นการขัดแย้งแตกแยกอันนำไปสู่การใช้ความรุนแรงในการแก้ปัญหา ทั้งนี้ หากคนในสังคมคิดเห็นเหมือนกันหมด ความแปลกใหม่ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ นวัตกรรมคงไม่ปรากฏขึ้นในสังคมไทย ดังนั้น เมื่อต้องการสร้างคนรุ่นใหม่ให้มีคุณภาพเป็นความหวังของสังคมไทย เยาวชนในศตวรรษที่ 21 จึงควรมีมุมมองความแตกต่างอย่างเข้าใจ เรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันอย่างเข้าใจและสันติ มีความอดทนอดกลั้น รู้จักให้อภัย เคารพซึ่งกันและกันและสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะสำคัญ

แนวทางสำคัญของการเสริมสร้างเยาวชนให้มีคุณลักษณะดังกล่าวควรใช้การสอนในรูปแบบกระบวนการกลุ่ม ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ ผ่านกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อขยายการเรียนรู้ของตนและผู้อื่นให้มากที่สุด ความรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรสอนให้ผู้เรียนรู้จักไกล่เกลี่ยและต่อรองกับความเห็นต่าง เพื่อพวกเขาจะได้เรียนรู้วิธีแก้ปัญหามีคุณภาพและเรียนรู้ที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างอย่างเปิดใจกว้าง ฝึกคิดวิเคราะห์ ฝึกปฏิบัติให้เห็นสภาพปัญหาความขัดแย้งในสังคม ซึ่งเราทุกคนต้องมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ดังกล่าว ต้องสอนในรูปกิจกรรมและลงมือปฏิบัติ เรียนรู้กับประสบการณ์จริงทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจในความเป็นพลเมืองและการพัฒนาประชาธิปไตย (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, 2554; อภิษฎา ทองสะอาด และคณะ, 2558) การเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะด้านปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและภายในกลุ่มขนาดเล็ก เพื่อความสามารถในการจัดการปัญหาและแต่ละคนได้เรียนรู้การเป็นพลเมืองที่ดี รู้จักสิทธิ หน้าที่ ความรับผิดชอบ เปิดใจกว้างรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, 2554)

เห็นต่างอย่างเข้าใจและสามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้ เป็นคุณลักษณะสำคัญที่จำเป็นต้องปลูกฝังให้กับเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21 เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาคุณลักษณะดังกล่าว บทบาทสำคัญอยู่ที่สถาบันการศึกษาที่ต้องใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยอาศัยกระบวนการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ วิธีทำงานร่วมกับผู้อื่น เปิดใจกว้าง รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง โดยเคารพซึ่งกันและกัน ใช้ความเข้าใจและร่วมกันแสวงหาวิธีการจัดการกับความขัดแย้งอย่างสร้างสรรค์ผ่านการปฏิสัมพันธ์ในกลุ่มเพื่อหาทางออกให้กับปัญหาร่วมกัน

3. “สร้างสรรค์” ได้แก่ การมีความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์นวัตกรรมเพื่อสังคม

โลกในศตวรรษที่ 21 เป็นสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ ประเทศไทยในยุค 4.0 จะมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่ “Value-Based Economy” ซึ่งเป็นการขับเคลื่อนประเทศด้วยเทคโนโลยี ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ซึ่งนวัตกรรม คือ สิ่งใหม่ ความคิดใหม่ วิธีปฏิบัติใหม่ และการจะให้มีสิ่งใหม่ ความคิดใหม่ วิธีปฏิบัติใหม่เกิดขึ้นได้นั้น

ก็ต้องอาศัยความคิดสร้างสรรค์ ยิ่งในโลกที่มีการแข่งขันสูงเช่นในยุคปัจจุบัน หากพลเมืองของชาติมีความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างนวัตกรรมที่เอื้ออำนวยความสะดวกและเป็นประโยชน์ก็ยิ่งทำให้ประเทศนั้นมีความเจริญก้าวหน้า ความคิดสร้างสรรค์จึงนับเป็นความสามารถที่เป็นปัจจัยผลักดันความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติ

ความคิดสร้างสรรค์ (Creative Thinking) เป็นความสามารถของบุคคลในการสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ แนวคิดใหม่ๆ ซึ่งเป็นที่ยอมรับ ไม่ว่าจะเป็นการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ เทคโนโลยีใหม่ๆ รวมไปถึงนวัตกรรมทางความคิด วิธีปฏิบัติใหม่ๆ ที่สามารถใช้ประโยชน์และแก้ปัญหาที่ต้องการได้ ในทางธุรกิจ ความคิดสร้างสรรค์จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่ต้องพัฒนาให้เหนือกว่าวิธีปฏิบัติเดิมๆ เพื่อให้เหนือกว่าคู่แข่งและตนเอง (วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, 2554) ความคิดสร้างสรรค์เป็นองค์ประกอบสำคัญทางปัญญาที่ก่อให้เกิดความแตกต่าง ความแปลกใหม่ และเกิดสิ่งที่เป็นประโยชน์ แนวโน้มของการจัดการศึกษาเพื่อให้ก้าวสู่ศตวรรษที่ 21 อย่างมีประสิทธิภาพ พลเมืองจะต้องมีทักษะการคิดสร้างสรรค์ นอกเหนือจากทักษะทางเทคโนโลยี สื่อและสารสนเทศ ทักษะการคิดสร้างสรรค์เป็นหนึ่งในสี่ทักษะ (The 4 C's) (Kamat, 2012) ที่ต้องส่งเสริมให้เยาวชนคนรุ่นใหม่มีความคิดแปลกใหม่ มีจินตนาการ มีความคิดริเริ่ม อันนำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ เป็นผลผลิตใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สังคมต่อไป

บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์จะมีความอยากรู้อยากเห็น กระตือรือร้น แสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ มีความมุ่งมั่น มีจินตนาการ รู้จักคิดหนทางใหม่ๆ สร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ คิดนอกกรอบ มีความยืดหยุ่นทั้งความคิดและการกระทำ มีจิตใจเปิดกว้าง เปิดรับประสบการณ์ใหม่ๆ ชอบศึกษาค้นคว้าทดลอง ช่างสังเกต ช่างสงสัย เป็นตัวของตัวเอง เห็นคุณค่าในตนเองเชื่อมั่นในตนเองสูงและชอบทำงานเพื่อความสุขและความพอใจของตน รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมได้ดี (บรรจง อมรชีวิน, 2554; วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์, 2554, : 67; อารี พันธุ์มณี, 2557)

ทั้งนี้ การเสริมสร้างหรือพัฒนาความคิดสร้างสรรค์จะช่วยให้เด็กได้ค้นพบความคิดใหม่ๆ และสามารถพัฒนาศักยภาพนั้นให้เจริญเต็มที่ตามขีดความสามารถ การสอนความคิดสร้างสรรค์เน้นความสำคัญของการจัดกิจกรรมที่ทำท่ายและกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ตลอดจนการคำนึงถึงบรรยากาศที่ส่งเสริมให้คนกล้าคิด กล้าแสดงออก และผู้สอนก็เป็นบุคคล

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะสำคัญ

สำคัญที่จะทำให้เกิดกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาการคิดสร้างสรรค์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมและเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียนรู้ทดลอง สำรวจและเป็นกำลังใจ ยกย่องชมเชย สร้างความเชื่อมั่นให้เขาได้พัฒนาคุณลักษณะความอยากรู้อยากเห็นและสามารถให้ผลผลิตที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม (อารี พันธมณี, 2557) ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวมนุษย์ที่สามารถส่งเสริมและพัฒนาให้สูงขึ้นได้ โดยการสร้างแรงจูงใจ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการกระตุ้นทั้งภายในจากการสร้างแรงบันดาลใจด้วยตนเองและได้รับการกระตุ้นจากบุคคลอื่น (บรรจง อมรชีวิน, 2554) Torrance (1965 อ้างถึงใน อารี พันธมณี, 2557) กล่าวว่า ความสำเร็จในการคิดสร้างสรรค์สามารถพัฒนาได้ในทางตรงด้วยการจัดการเรียนการสอน การฝึกฝน การอบรม การฝึกปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนเทคนิควิธีสอนที่ส่งเสริม กระตุ้นให้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ไม่ใช่บังคับให้ทำตามคำสั่ง เปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจ ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ส่งเสริมให้เป็นคนช่างสังเกต ช่างซักถาม นอกจากนี้ความคิดสร้างสรรค์สามารถพัฒนาได้ในทางอ้อมด้วยการจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ สนับสนุนอิสระในการเรียนรู้ให้กำลังใจยกย่องชมเชย เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง

การคิดสร้างสรรค์เป็นหนึ่งในทักษะการคิดที่สำคัญที่ต้องพัฒนาให้กับเด็กและเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21 เพราะโลกยุคใหม่แข่งขันกันที่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ดังนั้น หากต้องการส่งเสริมให้ประเทศไทยมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน จำเป็นต้องสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์เพื่อใช้ความคิดสร้างสรรค์พัฒนานวัตกรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศให้ดีขึ้น ทั้งนี้ การคิดสร้างสรรค์เป็นทักษะการคิดที่ควรส่งเสริมตั้งแต่ช่วงปฐมวัย ซึ่งเป็นช่วงที่เด็กมีจินตนาการสูง การวางรากฐานที่ดีในวัยเด็กเท่ากับเป็นการสร้างรากฐานที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาในระยะต่อไป มา ซึ่งการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ต้องอาศัยความร่วมมือกันระหว่างสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษาที่จะต้องจัดประสบการณ์เรียนรู้กิจกรรมที่กระตุ้นความคิดอย่างอิสระและสร้างบรรยากาศที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ทดลอง และกล้าแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ครูและผู้ปกครองควรสนับสนุนการเรียนรู้ให้กำลังใจ ยกย่องชมเชยเพื่อให้เยาวชนเกิดความเชื่อมั่นภาคภูมิใจในตนเองและกล้าที่จะคิดและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ต่อไป

4. “เท่าทันสื่อ” ได้แก่ การมีความสามารถในการวิเคราะห์และใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพ

โลกในยุคศตวรรษที่ 21 ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทางการสื่อสารพัฒนาไปมาก ข้อมูลข่าวสารที่เข้ามาในแต่ละวันมากมายท่วมท้น ทั้งที่เป็นเรื่องจริง และปรุงแต่งขึ้น เยาวชนทุกวันนี้เติบโตขึ้นท่ามกลางบริบทที่อ้อมตัวไปด้วยเทคโนโลยีและการสื่อสาร การเกิดขึ้นของโซเชียลมีเดียและสื่อดิจิทัลอื่นๆ ในช่วงไม่กี่ปีนี้ได้แพร่กระจายสู่ผู้บริโภคสื่อจำนวนมาก อันนำมาสู่โอกาสในการติดต่อสื่อสาร แสดงออกซึ่งความเป็นตัวตนและมีการมีส่วนร่วม (Boyd, 2014) งานวิจัยของ Livingstone & Helsper (2010) พบว่า โอกาสในการเข้าถึงสื่อออนไลน์มีความสัมพันธ์ทางบวกกับความเสี่ยง ยังมีโอกาสเข้าถึงสื่อออนไลน์มาก ยิ่งเปิดรับความเสี่ยงต่ออันตรายมาก อย่างไรก็ตาม การรู้เท่าทันสื่อสามารถช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงนั้นได้

การรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) คือ ความสามารถทางปัญญาของผู้บริโภคสื่อในการเข้าถึง มีความรู้ ความเข้าใจ สามารถวิเคราะห์ วิพากษ์ ตีความ และประเมินสื่อได้ รวมทั้งมีความตระหนักถึงผลกระทบของสื่อที่มีต่อปัจเจกบุคคลและสังคม และมีการเลือกปรับและใช้สื่ออย่างมีประสิทธิภาพซึ่งผู้บริโภคสื่อในยุคปัจจุบันนี้มิได้มีฐานะเป็นเพียงผู้รับสื่อหรือผู้รับสารเท่านั้น แต่ยังสามารถเป็นผู้ผลิตหรือผู้ส่งสารในคนเดียวกัน (Prosumer) (จินตนา ต้นสุวรรณนนท์, 2559ก) การรู้เท่าทันสื่อมีความสำคัญในฐานะที่ช่วยเพิ่มความรู้ของผู้รับสารเกี่ยวกับสื่อ การวิเคราะห์วิพากษ์สื่อ การตระหนักถึงอิทธิพลและผลกระทบของสื่อขณะเดียวกันช่วยลดการรับรู้เรื่องความเป็นจริงที่ถูกนำเสนอโดยสื่อ นอกจากนี้การรู้เท่าทันสื่อยังช่วยลดพฤติกรรมเสี่ยงหรือพฤติกรรมต่อต้านสังคม และเพิ่มการรับรู้ความสามารถของตน (Jeong, Cho & Hwang, 2012)

บุคคลที่รู้เท่าทันสื่อจะต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ วิพากษ์สื่อ ประเมินสื่อได้ และใช้สื่อเป็น ไม่ตกเป็นเหยื่อทางการตลาดหรือการโฆษณาชวนเชื่อ ผู้บริโภคสื่อที่มีการรู้เท่าทันสื่อในระดับสูงจะสามารถควบคุมผลกระทบจากสื่อได้ กล่าวคือ จะรู้ผลกระทบและวิธีการที่จะจัดการรับผลกระทบของสื่อเหล่านั้นได้ ผู้ที่มีระดับการรู้เท่าทันสื่อสูงจะสามารถเข้าใจในเนื้อหาของสื่อได้ดีและมีการตัดสินใจที่ดีขึ้นว่าจะเลือกเชื่อหรือไม่เชื่อเนื้อหาจากสื่อเหล่านั้นได้มากน้อยเพียงใด ไปจนกระทั่งมีความสามารถในการใช้สื่อเพื่อความสัมฤทธิ์ผลตามวัตถุประสงค์ของตนเองได้ (Potter, 1998; Kellner, n.d., online)

ทั้งนี้ การรู้เท่าทันสื่อเป็นสิ่งที่สามารถพัฒนาได้ผ่านการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม หรือการทำกิจกรรมต่างๆ โดยวิธีการที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ ได้แก่ การฝึกทักษะการคิดวิจารณ์ญาณ จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการรู้เท่าทันสื่อ จะเน้นความสำคัญไปที่การสอนให้เยาวชนมีทักษะการคิดวิจารณ์ญาณ (Silverblatt, 2001; Bergsma, 2004, Thoman & Jolls, 2005) โดยการสอนทักษะการคิดวิจารณ์ญาณจะช่วยให้เยาวชนสามารถตีความและประเมินสื่อและเนื้อหาที่เขาได้รับ เมื่อเยาวชนได้เรียนรู้ กลยุทธ์และเทคนิคของการสร้างและการควบคุมเนื้อหาสื่อก็จะเข้าใจได้ดีและรู้ว่าสื่อดึงดูดความสนใจได้อย่างไร และรู้ถึงผลกระทบของเนื้อหาว่ามีผลต่อพฤติกรรมได้อย่างไร (Office of National Drug Control Policy, 2001) นอกจากนี้ การฝึกตั้งคำถามและข้อสงสัยกับเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อ ก็เป็นอีกหนึ่งวิธีการที่ถูกนำมาใช้ในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ วิธีดังกล่าว เป็นการกระตุ้นความคิดโดยใช้ประโยคคำถาม 5 ข้อ ได้แก่ 1) ใครคือผู้ส่งสารและวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารคืออะไร 2) เทคนิคใดถูกนำมาใช้ในการดึงดูดความสนใจ 3) รูปแบบการดำเนินชีวิต ค่านิยมและทัศนคติใดถูกแสดงในเนื้อหาสาร 4) ผู้รับสารตีความเนื้อหาสารนั้นแตกต่างกันอย่างไร และ 5) สิ่งทีเนื้อหาสารละเว้นที่จะไม่นำเสนอคืออะไร คำถามเหล่านี้จะช่วยให้ได้เรียนรู้ที่จะถอดรหัสสารที่ได้รับผ่านสื่อ ได้รู้ถึงเบื้องหลังธุรกิจสื่อ ช่วยให้ผู้เรียนได้เข้าใจว่ามีแรงจูงใจทางธุรกิจอยู่เบื้องหลังเนื้อหาที่เสนอนำเสนอ (Hobbs, 2007) และในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อควรมีการฝึกสติให้รู้จักตนเอง เท่าทันอารมณ์ตนเอง โดยในขณะที่เปิดรับสื่อควรมีการพิจารณาไตร่ตรองข้อมูลอย่างรอบคอบ รอบด้าน เปิดรับและใช้สื่ออย่างมีสติ มีจิตสำนึกในการใช้สื่อ คำนึงถึงผลกระทบที่ตามมาทั้งทางกฎหมายและทางจริยธรรม อย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม

การรู้เท่าทันสื่อเป็นทักษะชีวิตที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปลูกฝังและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับเด็กและเยาวชนในยุคศตวรรษที่ 21 ทั้งนี้ การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อควรเริ่มตั้งแต่ในวัยเด็กเพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการรับและใช้สื่ออย่างมีความรับผิดชอบต่อสังคม ควบคู่ไปกับส่งเสริมการพัฒนาทักษะการคิดวิจารณ์ญาณที่เป็นการบริโภคสื่ออย่างวิเคราะห์ โดยอาศัยความร่วมมือกันของสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา โดยบทบาทของสถาบันครอบครัวสามารถเตรียมความพร้อมและพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อให้เด็กรู้จักคิดวิเคราะห์ ผ่านการเปิดรับสื่อร่วมกันระหว่างเด็กกับผู้ปกครองโดยมีการให้คำแนะนำระหว่างเปิดรับสื่อ

และฝึกให้เด็กรู้จักตั้งคำถาม ขอสงสัยกับสื่อโดยไม่หลงเชื่อตามสิ่งที่สื่อนำเสนอ ในขณะที่สถาบันการศึกษาสามารถพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อผ่านการสอนสอดแทรกในเนื้อหาวิชาต่างๆ และจัดทหกิจกรรม รวมทั้งเนื้อหาเพื่อพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อในรูปแบบที่หลากหลายดึงดูดใจ และสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน (จินตนา ต้นสุวรรณนท์, 2559 ข) การพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อจะทำให้เยาวชนในศตวรรษที่ 21 มีความสามารถ รู้จักและเลือกใช้สื่อและเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาตนเองและสังคมในการเรียนรู้ สื่อสาร ทำงานอย่างสร้างสรรค์

5. “ยึดถือคุณธรรม” โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคศตวรรษที่ 21 ประเทศไทยต้องเผชิญกับการแข่งขันและความท้าทายรูปแบบใหม่ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากขึ้น ตลอดระยะเวลาการพัฒนาประเทศไทยที่ผ่านมา มีปัญหานั้นการเกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่ไม่สมดุล มุ่งให้ความสำคัญกับตัวเลขทางเศรษฐกิจ วัตถุ เงินทองมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ ก่อให้เกิดปัญหาวิกฤตด้านคุณธรรม เยาวชนคนรุ่นใหม่ทุกวันนี้จำนวนไม่น้อยมีค่านิยมที่ผิดๆ ยอมรับการทุจริตคอร์รัปชันได้ หากผลที่ได้นั้นเป็นประโยชน์ต่อตนเองและพวกพ้อง ซึ่งปัญหาการขาดคุณธรรม หากเกิดกับผู้ที่มีความรู้สูง มีความสามารถเฉพาะและมีความฉลาดเหนือผู้อื่น จะยิ่งส่งผลร้ายต่อสังคมมากยิ่งขึ้น เพราะคนเหล่านี้จะหาช่องว่างทางกฎหมายมาแสวงหาผลประโยชน์เพื่อตนเอง และพวกพ้องโดยที่หลักศาสนาและกฎหมายไม่อาจควบคุมหรือป้องกันได้อย่างสมบูรณ์ (สุทธิพร บุญส่ง, 2550)

นับเป็นโชคดีของประเทศไทยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้พระราชทานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตนแก่พสกนิกรชาวไทยในทุกระดับให้ยึดหลักการดำเนินชีวิตไปในทางสายกลาง ไม่ประมาท ไม่โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น โดยคำนึงถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี โดยใช้ความรู้และคุณธรรมเป็นพื้นฐานในการคิด การกระทำ ช่วยในการดำรงชีวิตให้รอดพ้นจากวิกฤต มีความมั่นคงและยั่งยืน (ทิตนา เขมมณี, 2558) “คุณธรรม” เป็นหนึ่งในสองเงื่อนไขสำคัญของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในแง่ที่ว่าในการตัดสินใจดำเนินการใดๆ ก็ตามต้องคำนึงถึง

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะสำคัญ

หลักคุณธรรมควบคู่ไปด้วย เพื่อช่วยกำกับกระบวนการคิด การกระทำให้มีความเหมาะสม ทั้งนี้คุณธรรมที่จำเป็นตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมี 4 ประการสำคัญ ได้แก่ 1) ความซื่อสัตย์สุจริต ซื่อตรง ไม่คดโกง ไม่เอาเปรียบ 2) ความขยันหมั่นเพียร อดทนไม่ย่อท้อ 3) ความมีสติรู้ตัว รอบคอบ ระมัดระวัง ไม่ให้การทำงานเกิดความผิดพลาด 4) ความเอื้ออาทร แบ่งปันช่วยเหลือผู้อื่นและส่วนรวม ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข (ทีศนา เขมมณี, 2558) การเสริมสร้างคุณธรรมให้เป็นพื้นฐานจิตใจของคนในชาติมีความสำคัญต่อการอยู่ร่วมกันและการพัฒนาประเทศ การยึดถือคุณธรรมโดยน้อมนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเป็นทางออกในการแก้ปัญหาวิกฤตในสังคมไทยและเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตที่มาจากพื้นฐานของสังคมไทยที่ให้ยึดหลักการเดินทางสายกลางสู่ความสมดุล เพื่อความมั่นคงและยั่งยืนของสังคมไทย (สุทธิพร บุญส่ง, 2550)

การพัฒนาคุณธรรมเป็นเรื่องที่ต้องปลูกฝังตั้งแต่วัยเด็กให้แก่เด็กและเยาวชน ซึ่งการพัฒนาคุณธรรมสามารถกระทำได้โดยตรงด้วยการสอน การฝึกอบรม และโดยอ้อมด้วยการทำให้เห็นเป็นแบบอย่าง ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมควรดำเนินการอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ เป็นการพัฒนาที่คำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจ และปัญญา **การพัฒนาทางปัญญา** เน้นการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ซึ่งกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ได้แก่ การใช้คำถาม การใช้กรณีศึกษา การอภิปรายกลุ่ม นำเสนอสถานการณ์ที่เป็นปัญหาความขัดแย้งทางจริยธรรมเพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนได้ฝึกคิดเป็นรายบุคคล ฝึกคิดในกลุ่มย่อยและในกลุ่มใหญ่ เป็นต้น **สำหรับการพัฒนาทางจิตใจ** เน้นการพัฒนาเจตคติที่ดีต่อคุณธรรมจริยธรรม ซึ่งกิจกรรมที่ใช้ในการพัฒนาเจตคติ ได้แก่ การแสดงบทบาทสมมติ การได้วาที การให้คิดคำขวัญณรงค์ปลูกจิตสำนึกให้เห็นความสำคัญของคุณธรรมจริยธรรม การให้รับชมหรืออ่านสื่อที่สร้างแรงบันดาลใจให้เห็นชีวิตที่ดีของบุคคลต้นแบบที่ดำเนินชีวิตโดยมีคุณธรรมนำทาง เป็นต้น **ในส่วนของพัฒนาทางพฤติกรรม** ได้แก่ การพัฒนาพฤติกรรมจริยธรรมที่พึงประสงค์ ด้วยการฝึกควบคุมตนเอง การเรียนรู้จากตัวแบบหรือคำบอกเล่า เป็นต้น (จินตนา ต้นสุวรรณนนท์ และคณะ, 2555)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาคุณธรรมเป็นสิ่งที่ทำได้และจำเป็นต้องทำ แม้จะต้องใช้เวลา พยายาม พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต, 2545) ได้ให้ความคิดเห็นว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ศึกษาได้ เรียนรู้ได้ พัฒนาได้ ฝึกได้ เมื่อฝึกแล้วจึงประเสริฐ ในการพัฒนามนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

การศึกษาต้องพัฒนาให้ครบพร้อมกันทั้ง 3 ด้าน คือ พฤติกรรม จิตใจและปัญญา โดยอาศัย การประสานและร่วมมือกันของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งบ้าน วัด/สถานศึกษา และโรงเรียน การพัฒนาคุณธรรมต้องทำอย่างต่อเนื่อง หากเด็กและเยาวชนมีคุณธรรมและสามารถดำเนินชีวิต ตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว สังคมและประเทศก็จะมีภูมิคุ้มกันที่ดี ลดผลกระทบ และสามารถรับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกได้

บทสรุป

ในช่วงเวลาที่สังคมโลกมีการเปลี่ยนแปลง เกิดการเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคสังคม เศรษฐกิจฐานความรู้ ประเทศไทยก็เป็นหนึ่งในประเทศที่ก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง และ อยู่ในช่วงกำลังเปลี่ยนผ่าน มีการปฏิรูประบบต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูปการเมือง การปฏิรูปเศรษฐกิจ การปฏิรูปการศึกษา การปฏิรูปทางสังคมและวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งนอกเหนือจากการปฏิรูปที่ “ระบบ” การปฏิรูปที่สำคัญที่จะขาดเสียมิได้ คือ การปฏิรูป “คน” หรือการพัฒนาคุณภาพคนเพื่อการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืน โดยเป็นการพัฒนาองค์รวม ทั้งด้านความคิด จิตใจและพฤติกรรม กล่าวคือ นอกเหนือจากการสร้างระบบที่ดีแล้ว จำเป็นต้อง สร้างคนดีที่มีคุณภาพและคุณธรรม แม้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกจะเป็นภัยคุกคาม แต่หากคนในสังคมมีการเตรียมความพร้อมและสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนผ่านนั้นย่อมไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่อสังคม แนวทางหนึ่งที่จะสร้างภูมิคุ้มกันและ เตรียมความพร้อมรองรับการเปลี่ยนแปลงได้ คือ การสร้างคุณภาพคน หรือพัฒนาทุนมนุษย์ ให้มีศักยภาพ โดยมุ่งปลูกฝังและพัฒนาให้เยาวชนซึ่งเป็นอนาคตสำคัญในการขับเคลื่อน ประเทศในอนาคตมีทักษะและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ อันได้แก่ “คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ และยึดถือคุณธรรม โดยอาศัยสถาบันทางสังคมทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม โดยเฉพาะสถาบันการศึกษา ทั้งนี้เมื่อคุณภาพของคนได้รับการพัฒนา ท้ายที่สุดก็จะนำมาซึ่ง ความเจริญก้าวหน้าของประเทศชาติต่อไป

คิดเป็น เห็นต่าง สร้างสรรค์ เท่าทันสื่อ ยึดถือคุณธรรม : คุณลักษณะและทักษะสำคัญ

เอกสารอ้างอิง

- จินตนา ต้นสุวรรณนนท์. (2559 ก). สร้างการรู้เท่าทันสื่อ คือ การพัฒนาคุณภาพสื่อและ ผู้บริโภคสื่อในสังคมไทยอย่างยั่งยืน. วารสารวิชาการศิลปศาสตร์ประยุกต์ มจพ. (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ), 9(2) กรกฎาคม – ธันวาคม.
- _____. (2559 ข). ดิถอาวุธทางปัญญา พัฒนาการรู้เท่าทันสื่อของเด็กและเยาวชน : สอนอย่างไรให้เด็กไทยรู้เท่าทันสื่อ. วารสารนิเทศศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัย รังสิต, 20,(1), 79 – 88.
- จินตนา ต้นสุวรรณนนท์ และคณะ. (2555). การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรมที่ยั่งยืนของนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ ปริทัศน์, 27(2), 137 – 148.
- ทิตินา แจมมณี. (2558). ถอดรหัสปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสู่การสอนกระบวนการคิด (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บรรจง อมรชีวิน. (2554). Thinking School สอนให้คิด. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2545). พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทยฯ (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : สหธรรมิก.

- ไพฑูริย์ สีนลารัตน์ และคณะ. (2558). **ศาสตร์การคิด : รวมบทความเรื่องการคิดและการสอนคิด**. กรุงเทพฯ : DPU Cool print มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วรพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง และอธิป จิตตฤกษ์. (2554). **ทักษะแห่งอนาคตใหม่ : การศึกษาเพื่อศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : Open Worlds.
- วิจารณ์ พานิช. (2555). **วิถีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : แผนพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ มูลนิธิสดศรี – สฤษดิ์วงศ์.
- วิโรจน์ สารรัตนะ. (2556). **กระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษา : กรณีที่ชนะต่อการศึกษาในศตวรรษที่ 21**. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธ์.
- สุคนธ์ สนิทพานนท์ และคณะ. (2551). **พัฒนาทักษะการคิด...พิชิตการสอน** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ : เลียงเชียง.
- สุทธิพร บุญส่ง. (2550). **คุณธรรมจริยธรรมกับการพัฒนาคุณภาพชีวิต** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : ทริปปัลดกรู๊ป.
- สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล. (2558). **ปรัชญา และมโนทัศน์สังคมแห่งการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : ศูนย์ตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อภิษฎา ทองสะอาด และคณะ. (2558). **พลังเสียง พลเมืองตื่นรู้ต่อการพัฒนาประเทศ**. กรุงเทพฯ : แพลน พรินท์ติ้ง.
- อัจฉราพร ศรีภูษณาพรรณ และณัฐวรรณ สุวรรณ. (2546). **การพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ของนักศึกษาพยาบาลในกระบวนวิชาการฝึกปฏิบัติการพยาบาลพื้นฐาน**. เชียงใหม่ : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อารี พันธมณี. (2557). **ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Bergsma, L. J. (2004). Empowerment Education : The Link Between Media Literacy and Health Promotion. *The American Behavioral Scientist*, 48(2) : 152 - 164. (Online) Retrieved from : http://www.coe.inf/t/e/human-rights/media/forum_strbgBergsmal Info doc04_en.pdf. [2006, January 29].
- Boss, J. A. (2015). **Think : Critical Thinking and Logic Skills for Everyday** (3rd ed.). New York : McGraw-Hill.

- Boyd, D. (2014). **It's Complicated : The Social Lives of Networked Teens**. New Haven, CT : Yale University Press.
- Cooper, J. L. (1995). Cooperative Learning and Critical Thinking. **Teaching of Psychology**, 22 (1), 7 - 8.
- Ennis, R. H. (2002). Goals for a Critical Thinking Curriculum and its Assessment in Costa, A.I. (Ed.), **Developing Minds** (3rd ed.). Alexandria, VA : ASCD.
- Hobbs, R. (2007). **Reading the Media : Media Literacy in High School English**. New York : Teachers College Press.
- Jeong, S. H., Cho, H., & Hwang, Y. (2012). Media Literacy Interventions : A Meta-Analytic Review. **Journal of Communication**, 62, 545 - 472.
- Kamat, V. (2012). **New Trends in Education for the 21st Century** (Online) Retrieved from : <http://aview.in/allevents/new-trends-in-education-for-21-century>. [2015, November 21].
- Kellner, D. **Media Literacy and Critical Pedagogy in a Multicultural Society** (Online). Retrieved from : <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/kellner>. [2005, August 15].
- Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2010). Balancing Opportunities and Risks in Teenagers' Use of the Internet : The Role of Online Skills and Internet Self - Efficacy. **New Media & Society**, 12(2), 309 – 329.
- Office of National Drug Control Policy. (2001). Helping Youth Navigate the Media Age : A New Approach to Drug Prevention. **Findings of the National Youth Anti Drug Media Campaign Media Literacy Summit White House Conference Center**. Retrieved from : http://www.mediacampaign.org/kidsteens/media_age.pdf. [2006, January 29].
- Potter, W, J. (1998). **Media literacy**. Thousand Oaks, CA : Sage.
- Silverblatt, A. (2001). **Media literacy : Keys to Interpreting Media Messages** (2nd ed.). Westport, CT : Praeger Publishers.

- The Partnership for 21st Century skills. (2008). **21st Century Skills, Education, & Competitiveness: A Resource and Policy Guide** (Online). Retrieved from http://www.21stcenturyskills.org./documents/21st_century_skills_education_and_competitiveness_guide.pdf. [2015, May 28].
- Thoman, E. & Jolls, T. (2005). Media Literacy Education : Lessons from the Center for Media Literacy. In G. Schwarz & P.U. Brown (Eds.). **Media Literacy : Transforming Curriculum and Teaching**, (104), 180 - 205.
- Unesco. (2012). **Media and Information Literacy, Communication and Information**. Retrieved from : www.unesco.org/new/en/communication_and_information/media-development/ [2015, January 31].